

FÖRÄNDRINGAR INOM NATIONAL- EKONOMISKA TERMERS FREKVENNS, BÖJNINGSFORMER OCH BETYDELSE

DOROTA HOŁOWIAK

Ekonomin använder specialiserade begrepp som ett verktyg för att på ett detaljerat sätt och med den största möjliga precisionen beskriva de särartade ekonomiska företeelserna. För att nå sitt ändamål tillämpar ekonomin ord och uttryck som är väletablerade i det allmänna vardagsspråket. Vissa av dem har terminologiserats genom att föras in i ekonomiska teorier och bli uttryck för där använda begrepp. Däremot är några termer skapade speciellt för ekonomins bruk och ursprungligen betecknade de endast unika ekonomiska företeelser. Med tiden, emellertid, har några ord med den strikt ekonomiska innebörden trängt in i det vardagliga språket. Där har de inte bara utvidgat sin betydelse och fått ett större omfång utan också ökat antal böjningsformer.

I den här uppsatsen tänker jag undersöka om och i hur stor utsträckning tre ursprungligen nationalekonomiska termerna anpassats till vardagsspråket. Exempelen är godtyckligt valda och deras förklaringar är sammanfattningen av respektive definitioner i *Termer i Nationalekonomi*. De valda termerna är *devalvera* med definitionen **minska värde av en valuta**, *haussa* med förklaringen **driva upp kurs eller pris på värdepapper** och slutligen *högkonjunktur* med definitionen **en gynnsam ekonomisk situation**.

Konkordansen är ett språkmateriel som väl lämpar sig för ett studium av förmodliga förändringar inom termernas frekvens, betydelse och böjningsstruktur. Källan har dock begränsats till morgontidningar, dvs Press65 som omfattar en miljon löpande ord från 1965 från 5 mor-

gontidningar, Press76 innehåller 1,3 miljoner löpande ord också från 5 morgontidningar från 1976. Press87, i sin tur, utgörs av en morgontidning, DN, från 1987 och innefattar 4,1 miljoner löpande ord. Vid analyseringen av termerna i Press87 anges också tidningsgenrer¹ i vilka termerna förekommer och respektive termers frekvenstal.

Med term menas de fyra ursprungligen nationalekonomiska begreppen och de ord som är härledda från dem.

PRESS65

Det finns belägg på alla termer i Press65. Termen *devalvera* förekommer endast 4 gånger, varav 3 gånger i sin verbform och 1 gång som förled i sammansättningen *devalveringseffekten*. Ordet används helt och hållet i sin ursprungliga beteckning, dvs alltid i sammanhang med valuta. Termen *haussa* används däremot 1 gång i en allmän kontext, och betyder då snarare *framgång*. Två återstående exempel förekommer dock i ett ekonomiskt sammanhang och behåller sin ekonomiska innebörd. Sammanlagt förekommer ordet 3 gånger i 2 böjningsformer. Ordet *högkonjunktur* är mest frekvent, det används nämligen 9 gånger i 2 böjningsformer. En gång förekommer ordet i ett icke-ekonomiskt sammanhang: *högkonjunktur för manifestationer*, och en gång förstärks termens betydelse med adjektivet *ekonomisk*: *den ekonomiska högkonjunkturen i USA*. I övriga exempel står termen för sin ursprungliga definition. Det är också anmärkningsvärt att *högkonjunktur* ofta följs av prepositionen *under* vilket antyder att *högkonjunktur* är en (längre)tidsperiod.

DISKUSSION1

I Press65 är termerna ganska snedfördelade mellan tidningarna. I en av dem, nämligen SVD, kan vi hitta belägg på alla termerna. GHT använder inte begreppet *hausse* medan både SDS och ST använder endast detta ord. DN tillämpar blott termen *högkonjunktur* (den mest frekventa termen). Så en tidning tillämpar alla 3 termerna, två av tidningarna använder 2 och de två återstående använder bara en term var. Termernas totala frekvens är 16. Bara två termer används, en gång var, i en mer allmän betydelse, nämligen *högkonjunktur* och *haussa*. Det är inte ett påfallande antal, likväl kan det betyda början av en ny tendens. Antalet böjningsformer är inte heller stort, alla termerna

¹ Genres namn anges i appendix.

förekommer i två böjningsformer var. Detta är inte konstigt eftersom fackspråket försöker att reservera en enda betydelse för en term och på så sätt behålla termernas precision. P.g.a. detta används termerna schematiskt, oftast i likadana kontexter och uttryck och då behövs bara en form i enstaka fall två. Beläggen i Press65 är ett bra exempel på det.

PRESS76

Termen *devalvera* förekommer sammanlagt 7 gånger och har 4 böjningsformer. Nästan alltid används den i valutasammanhang, utom en gång då ordet framträder i en aktiekontext. Antalet belägg på ordet *haussa* är 3 gånger större i Press76 än i Press65, sammanlagt finns det nämligen 9 exempel i 5 böjningsformer. Alla exempel på verbet *haussa* används i ett icke-ekonomiskt sammanhang och kan då troligen tolkas som *överskatta*. I denna betydelse tillämpas verbet 4 gånger, varav 3 gånger i sportkontext: *haussa det svenska lagets chanser*, och en gång i ett allmänt sammanhang: *författare som haussas*. Övriga belägg är däremot fast förknippade med börs och motsvarar ordets ekonomiska betydelse. I Press76 finns det 10 belägg på uttrycket *högkonjunktur* vilket förekommer i 2 böjningsformer. Endast 2 gånger efterföljs termen av prepositionen *under*. Hälften av beläggen används i sin snävt ekonomiska mening medan de övriga exemplen tillämpar ordet i dess utvidgade betydelse. Då kan det tolkas såsom (*allmänna*) *gynnsamma förhållanden: naturmedicin (...) upplever (...) högkonjunktur, högkonjunktur i frigörande pedagogik*, även i ett ekonomiskt sammanhang: *arbetsmarknad har (...) högkonjunktur, högkonjunktur på huvudmarknaden*.

DISKUSSION2

I Press76 finns det 10 belägg mer på termerna som i Press65, dvs sammanlagt 26 exempel, samtidigt som språkmaterialet ökar knapp med en tredjedel, från 1 miljon till 1,3 miljoner ord. En möjlig förklaring till detta kan vara ett utbyte av två tidningar i Press65: GHT och ST, till två andra i Press76: GP och ARB. Det är nämligen beläggen i GP som utgör knappast hälften av termernas totala frekvens i Press76, dvs 10 exempel. Dessutom finns det exempel på alla termer i GP, minst 2 förekomster av varje term. Den andra nya tidningen, ARB, samt SDS och SVD använder alla 3 termerna, DN använder inte ordet *devalvera* och har endast ett belägg på var och en av de återstående termerna.

Jämför man noga förändringarna inom böjningsformerna, märker man att deras antal ökat lite men konsekvent hos alla termer utom **högkonjunktur** som behåller samma antal som i Press65.

Användningen i ett icke-ekonomiskt sammanhang har ökat påtagligt, från 2 till 9 belägg men det är fortfarande samma termer som i Press65, **högkonjunktur** och **haussa**, som används i sådana kontexter. Fastän fackspråket försöker behålla en specialiserad betydelse hos sina termer, börjar de så småningom bli adopterade i allmänna kontexter eller/och övertagna av andra fackspråk. Det är rätt så egendomligt att termerna i sin utvidgade betydelse också förekommer i strikt ekonomiska texter. Några av tidningarna i Press76 är mer inriktade på ekonomi och ekonomiska nyheter medan andra (t.ex. DN, SVD) ägnar sig ganska sporadiskt åt sådana. Förmodligen använder sig de senare av ganska få specialiserade termer för att underlätta läsförståelsen av specialiserade texter.

PRESS87

Devalvera är en term som inte används av DN i Press65 och Press76. I Press87 förekommer den emellertid sammanlagt 56 gånger i 11 böjningsformer. Det besynnerliga är att termens substantivformer förekommer nästan 4 gånger oftare än dess verbformer. Bara 2 gånger dock används begreppet i ett icke-ekonomiskt sammanhang, båda exemplen framträder i sportkontext, en gång kan ordet tolkas som **nederlag** och i det andra belägget tänker man *devalvera utmärkelsen*. Alla andra exempel är mer eller mindre förbundna med ekonomi och framträder i samband med valuta. Så påtagligt stor förekomst av ordet kan vara förknippad med *devalvering i 1982*. Pågående förändringar inom den ekonomiska verkligheten har märkbart påverkat användningen av detta ord. Termen är populär inte enbart i ekonomiska artiklar (där det finns 21 belägg på ordet) utan också i andra tidningsgenrer: led (14 belägg), kul och pol (5 var), non (4), sport och utland (2 var) och slutligen torg (1 belägg). De två tredje av alla belägg som inte förekommer i ekonomiska artiklar fortfarande motsvarar ordets definition men uttrycker inte så noga dess exakthet. Tyvärr är det bara **devalvera** som ökat antalet sina belägg. Det finns nästan tre fjärdedelar mindre belägg på termen **haussa** i Press87 (9 exempel) än i Press76. Ordet används i 5 böjningsformer, t.o.m. avledningar. 3 belägg förekommer inte i ekonomiska texter, de betecknar snarare **överskattning**: *haussning av sina uppdrag*, *haussningen av laget*, eller **framgång**: *ett bevis på haussen i vår fotboll*. I övriga exempel används termen i sammanhang med börs. 5 gånger uppträder ordet i ekon, 2 i sport och 1 gång i inl. Press87 innehåller 6 belägg

på ordet *högkonjunktur* i dess 2 böjningsformer. Termen är jämnt fördelad mellan 2 tidningsgenrer: alm och led. Fast det förekommer i ekonomiska sammanhang är det märkbart att dess betydelse har utvidgats. *Högkonjunktur* blir något man kan ha istället för att vara under det: *stället har (...) högkonjunktur, Garnaffärer hade högkonjunktur*. I återstående exempel i motsats till belägg i Press76 eller Press65 får termen mer aktiv aspekt: *högkonjunktur går mot, hygkonjunkturen har minskat arbetslösheten*.

DISKUSSION3

I Press87 kan vi iaktta en betydlig minskning i termernas totala frekvens. Utom *devalvera*, antal belägg på termerna har minskat genomsnittligt tre fjärdedelar. Samtidigt nästan fördubblas antalet böjningsformer totalt. Användningen i en icke-ekonomisk kontext är lika stor som i Press76. Det finns emellertid ganska många förekomster i ekonomiska sammanhang där termerna får en mindre preciserad betydelse. De fyller fortfarande en viktig funktion i beskrivningen av typiskt ekonomiska företeelser men gör det inte på ett så detaljerat sätt som de skapats för.

De flesta termerna lyser med sin frånvaro i DN i både Press65 och Press76: det finns endast 2 belägg på termerna i både Press65 och Press76 vilket betyder att tidningen inte ökat antal exempel alls. I Press87 finns det förhållandevis fler belägg på termerna endast tack vare *devalvera*. Det finns belägg på alla termerna i Press87, de förekommer dock lika ofta i olika tidningsgenrer vilket kunde innebära att de blivit avterminologiserade i en påtaglig utsträckning. Detta i sin tur betyder att termernas ursprungliga innebörd tappat sin precision. Det finns inte något belägg på en felaktig användning av termerna, men ofta stämmer exemplena på en term till bara en liten del överens med dess definition. Naturligtvis händer det i ringa utsträckning, samtidigt är det ett dock bevis på en pågående utveckling av termernas innebörd.

APPENDIX

MORGONTIDNINGAR

ARB	- Arbetet	GP	- Göteborgs Posten
DN	- Dagens Nyheter	SDS	- Sydsvenska Dagbladet
GHT	- Göteborgs Handels och Sjöfarts Tidning	ST	- Stockholmstidning
		SvD	- Svenska Dagbladet

UPPGIFTER OM GENRER I PRESS87

ALM	allmänt	LED	ledare
EKO	ekonomi	LS	läsarnas sida
ETT	sidan 1	NON	Namn och Nytt
FAM	familj	POL	politik
FEA	feature	RTV	radio/TV
INL	inland	SPO	sport
JUS	just idag	TEA	teater
KAL	Kalendarium (På Stan)	TOR	Torget
KOM	kommunalt	TVO	TV-tidningen
KUL	kultur	UTL	utlandet

LITTERATUR

- Allén, S., Gellerstam, M., Malmgren, S-G. 1989, *Ordet spelar samhället*, Bohusläningens Boktryckeri, Uddevala
- Czerni, S. 1977, *Słowniki specjalistyczne*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa
- Järborg, J. 1994, *Betydelseanalys och betydelsebeskrivning i lexikologisk databas*, Institutionen för svenska språket
- Laurén, Ch. 1993, *Fackspråk: Form, innehåll, funktion*. Studentlitteratur, Lund
- Nordman, M. 1992, *Svenskt fackspråk*. Studentlitteratur, Lund
- Picht, H., Draskau, J. 1985, *Terminology: an introduction*. University of Surrey, England.

ORDBÖCKER

- Ekonomernas Uppslagsbok* 1991, Wallentin, Ch., Brageé, I. Malmö, Bäcklunds Tryckeri AB.
- Svenska Akademiens Ordlista Över Svenska Språket* 1987 11 upplagan, Norstedts Förlag.
- Svenska Ordbok* 1990 Allén, S. (red.), Språkdata, Norstedts Förlag.
- Termer i Nationalekonomi: innebörd och sammanhang* 1992 Dickson, H., Luukkainen, P.A., Sandelin, B. Liber, Malmö.